

CUMHURİYET DÖNEMİNİN EKONOMİK BÜYÜKLÜKLERİ (1923 – 2002)

Prof. Dr. Ekrem PAKDEMİRLİ
B, S, MS, DIC, PhD.

Ö N S Ö Z

Elinizdeki bu kitap benim daha önce yazmış ve Milliyet Yayınevi tarafından 1991 yılında yayınlanmış "Ekonomimizin Sayısal Görünümü" adlı eserin günümüze kadar güncelleştirilmiş nüshasıdır.

Gelişen ve değişen şartlarda Ekonomimizin performansının bir özeti verilerek, vakti kıt olanlara bir ufuk turu niteliğinde düzenleme yapılmıştır. Ekonomik büyüme, Kişi Başına düşen GSMH, Kalkınma hızları, Sanayinin gelişmesi, Tarımın gelişmesi, Fiyat hareketleri, Deflatör, Maaş ve Ücretler, Döviz kurları değişimi, Dış ticaret, Ödemeler dengesi, Devlet borçları, Borsa, Bütçe ve Bütçe açıkları, Para-Banka, Ekonomik yönden Türkiye'nin Dünyadaki yeri, Nüfus ve yapısı başlıkları altında özetler verilmiş, bu özeti takiben de bölümler halinde konular detaylandırılmıştır.

Kitabın yazılmasında çalışan TBMM personeline, baskıyı yapan TOBB mensuplarına teşekkürlerimi sunuyorum.

Kitabın, ekonomimizin geçmiş performansını merak edenlere iyi bir kaynakça olacağını ümit ediyor, gözden kaçmış baskı hataları için peşinen özür diliyorum.

Ekim 2002

Prof. Dr. Ekrem PAKDEMİRLİ

Ö Z E T

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, 78. yılı içinde ekonominin özetini verecek çalışmalar çok az sayıda denecek kadardır. Bu konudaki eksikliği giderme düşüncesi, bu kitabı meydana getirmiştir.

Ayrıca, bu çalışma ile, ülkenin problemleri (yorum yapmaksızın) ortaya tekrar çıkmaktadır. Ülkenin ekonomik büyümesi, fert başına düşen milli gelirin değişmesi, sanayi ve tarım sektörlerinin gelişmesi, bütçe ve bütçe açıkları, kur, toptan eşya fiyat endeksi,(TEFE) enflasyon deflatör, ihracat, ithalat, cari işlem açığı, dış borç, iç borç, borsa, para ve banka işlemleri ile nüfus yapısı özetleri bölümler halinde verilmektedir.

Bu çalışmada ana tabloların doğru olarak meydana getirilip, bunun özet bir referans olması sağlanmaya çalışılmıştır. Kaynaklar çalışmanın sonunda topluca verilmiştir.

Bu bölüm bazı tariflerin yanında diğer bölümlerin bir özeti olarak şekillendirilmiştir. Kitabın tümünü okumaya vakti olmayan için çalışmanın ana hatlarını görmek mümkün hale getirilmiştir. Tablo (I-I)'de ekonomik büyüklükler verilmektedir.

EKONOMİK BÜYÜME

Geçen 78 yıl içindeki ekonomik büyümeyi, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'yı sabit fiyatlarla, cari fiyatlarla, TL. ve \$ ile ifade etmek mümkündür. 1990 yılından itibaren kullanılmaya başlanılan yeni GSMH serisi milli gelirde önemli farklar ortaya çıkarmıştır. Bu seri ile hesaplamalar 1968 yılına kadar geriye götürülmüştür. 1923 yılında GSMH; 1968 yılı sabit fiyatlarla 11431 milyon TL. cari fiyatlarla, 952,6 milyon TL. veya 561,3 milyon U.S. \$ idi. 2001 yılında GSMH, 1987 sabit fiyatlarla. 107.911.173 Milyon TL. Cari fiyatlarla 179.480 Trilyon TL. veya 148 milyar \$'dır. Başlangıçta GSMH'nin %43'ü tarım ve % 10.6'sı sanayi sektöründen oluşurken 2001 yılı sonunda tarım % 13,5 ve sanayi % 28.8 paya sahip olmuşlardır. İnşaat sanayiini, Sanayi Sektörüne ilave ettiğimizde bu oran % 34.1'e çıkmaktadır. GSMH, cari fiyatlarla, yıllık ortalama artışı % 27,7 olmuştur. GSMH'nin cari \$ değeri ile artışı 264 misli olmuş olup, yıllık artışı % 7,4'dür. Cari \$ değerinde Yıllık ortalama artışın en yüksek olduğu dönem 1971-1981 yıllarında % 15,6 (kapalı ekonomide kur'un kontrol altında olduğu Birinci Petrol şokundan sonra bütün mal ve hizmetlerin fiyatlarının katlandığı unutulmamalıdır) ve 1983-1991 yıllarında \$ bazında Sabit fiyatlarla artış % 9.3 dür.

KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH

Ülkede refah seviyesi, GSMH'nin değerinden ziyade kişi başına düşen GSMH ile ölçülür. Cumhuriyetin kuruluşunda GSMH/kişi 1968 yılı sabit fiyatlarla 916 TL. iken 2001

yılı sonunda 6492 TL. dir. Artış 7.0 kat olup, ortalama yıllık artış % 2.5 dir. Cari fiyatlarla GSMH/kişi 1923 yılında 76,4 TL. iken 2001 yılında 2695 Milyon olacaktır. Artış 35,3 Milyon mislidir. Yıllık ortalama artış %, 25 dir. ABD doları cinsinden ifade edilirse 1923 yılında GSMH/kişi 45 \$ iken, 2001 yılında 2160 \$ olmuştur. Artış 48 mislidir. Yıllık ortalama artış ise % 5,1 dir. Cumhuriyetin ilk yıllarında GSMH/kişinin artış hızı (1923/1938 yıllarında) % 5.2 olmuştur. Yine aynı dönem için cari \$ ile ortalama artış yılda % 4.6'dır. Grafik (1,7) GSMH/kişi'nin 1968 fiyatları ile değişimini Grafik (1.8)'de GSMH/kişinin cari \$ değerlerinin değişimini göstermektedir.

KALKINMA HIZI

Kalkınma hızları GSMH'nin büyümesi olarak her yıl için ayrı ayrı hesap edilerek Tablo (1.1) e konulmuştur. Burada 1927, 1932, 1935, 1940, 1941, 1943, 1944, 1945, 1949, 1954, 1979, 1980, 1994, 1999, 2001 yılları hariç 63 yıl kalkınma hızları pozitif olmuştur. Plansız dönemdeki para politikaları, bütçe uygulamaları ile iklim (Tarımın GSMH içindeki büyük payı unutulmamalıdır.) ve dış konjoktür etkisi sebebiyle bazı yıllarda büyük kalkınma hızları elde edilmesine rağmen bazı yıllarda büyük gerilemeler görülmektedir. Burada hesap hatalarının ve istatistiklerdeki yanlış paylarının da önemli rol oynadığı unutulmamalıdır. Grafik (1.4) de yıllara göre kalkınma hızları verilmektedir. 1923/1961 yılları arasında yani plansız dönemde ikinci dünya harbi yaşanmasına rağmen ortalama yıllık büyüme % 5.0 olup, 40 yıllık planlı dönemde yıllık ortalama % 4.5 olmuştur. İkinci dünya harbi yılları çıkarılırsa, yıllık kalkınma hızı % 5.9 olmaktadır.

SANAYİNİN GELİŞMESİ

1923 yılında sanayi sektörü 1968 sabit fiyatları ile 1529 milyon TL. iken 2001 yılında 135.640 milyon TL. olmuştur. Geride kalan 78 yılda bu sektör 98 misli artmıştır. Yıllık ortalama artış % 6.1 dir. En büyük artış yine Atatürk döneminde, %9.6 olmuştur. 60'lı yılların ortalaması % 8,6, 70'li yılların ortalaması % 6.0 ve 80'li yılların ortalaması % 5.5, 90'lı yılların artışı % 3.5 olmuştur. Yatırımlar yönünden planlı dönemde kamu yatırımları özel kesim yatırımlarını geçmiştir. Plansız dönemde ise durum tersine idi.

TARIMIN GELİŞMESİ

Tarım sektörü, Cumhuriyetin kuruluşunda GSMH içinde % 43 ile en büyük paya sahipti. 2001 yılında ise payı % 13,5 e gerilemiştir. 78 yıl içinde tarım sektörü sabit fiyatlarla 12,0 kat artmıştır. Bir başka deyimle yıllık ortalama artış % 3,2 olmuştur. Tarım sektörünün yine en büyük artış gösterdiği dönem % 7,6 ile 1923-1938 dönemidir. 60'lı yılların artışı ise % 2.0 olmuştur. 90'lı yılların artışı da % 1,2 tür.

FİYAT HAREKETLERİ

Osmanlı döneminde 20 ilde 26 maddenin fiyatları takip edilerek Fiyat Endeksleri bulunurken bilahare İstanbul Ticaret Odası, Ticaret Bakanlığı Konjoktür Dairesi ve sonra da Devlet İstatistik Enstitüsü, madde sayısını ve ağırlıkları değiştirerek yeni seriler elde etmiştir. 1990 yılına kadar Toptan Eşya Fiyat Endeksleri 1968 yılı baz alınarak yapılmakta idi. Bugün, 1994 yılı sabit fiyatları kullanılarak ve 1994-100 baz alınarak toptan eşya fiyatları endeksi belirlenmektedir. Enflasyonun bir ölçüsü olan TEFE, 1970 yılından önce genelde tek rakamlı (İkinci Dünya Savaşı yılları hariç) bu yıldan sonra çift rakamlı olmuştur. 1970'li yılların ortalaması % 25, 1980 'li yılların ortalaması 47 olmuştur. Son 30 yılın ortalaması % 50'dir. 90'lı yılların ortalaması % 72 dir. Grafik (1.2) de Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) nin yıllara göre değişimi verilmektedir.

Ülkemizde 1980, 1994 yıllarında enflasyon üç haneli, 48 yıl da iki haneli olmuştur. Bir başka deyimle Cumhuriyet döneminin her üç yılından iki yılında ülke iki haneli enflasyon yaşamıştır. 78 yılın ortalama enflasyonu % 21 olmuştur.

DEFLATÖR

Deflatör ile, 1968 yılı 100 alınarak 1923 yılından itibaren cari fiyatlarla GSMH'nin sabit fiyatlara bölünümün nasıl değiştiği gösterilmiştir. Deflatör bir ülkede enflasyonun seviyesini daha açık bir şekilde ortaya koyduğundan bu parametrenin değişimi ele alınmıştır. 1923'ten 1968'e kadar 45 yıl içinde, deflatör 12 defa artarken 1968'den 2001'e kadar 33 yılda 302,762 defa büyümüştür. En büyük artış 1990'lı yıllarda görülmektedir. (yıllık % 71) 1923-2001 yılları arasında deflatör yıllık ortalama % 22,0 artarken, TEFE'de (Yıl ortalaması) % 21 oranda artmıştır. Grafik (1.3) de deflatörün yıllara göre değişmesi verilmektedir.

MAAŞ VE ÜCRETLER

Maaş ve ücretlerle ilgili sağlıklı seriler 1968 yılı ve sonrasını kapsamaktadır. Maaşlarda 1963 yılından 1990 yılına kadar inişli çıkışlı değişimler olmuş ama genelde erozyona uğramıştır. 2001 yılında ortalama maaş 1975 yılındaki pasta bölüşümüne oldukça yaklaşmış bulunmaktadır. Ücretlerde ise durum maaşlara göre tatminkâr görülmektedir. 1963 yılından sonra toplu sözleşme yapabilen gruplar 1970-1987 yılları arasında pasta payından kayıp vermiş, 1988 yılından sonra da % 30 oranında pasta payını büyütülmüştür. 2001 yılı Ekim ayı itibarı ile asgari net ücret ilk yürürlüğe girdiği tarihteki seviyesinin 25.680 katına çıkmış ve pasta payına gerilemiştir.

DÖVİZ KURLARI DEĞİŞİMİ

Kurun değişimi oldukça enteresan olmuştur. Cumhuriyetin kurulması döneminde altın, döviz ve menkul kıymetler borsası oldukça aktif bulunuyordu. Hatta, döviz çek ve senetleri borsada işlem görürdü. 1929 yılındaki dünya ekonomik krizinden sonra liberal

ekonomi görüşünden yavaş yavaş ayrılmaya başlanmış ve 1930'lu yılların ortasında bu müesseseler önemini kaybetmiştir. Borsanın tekrar önem kazanabilmesi ancak 50 yıl sonra mümkün olabilmektedir. 1923 yılında serbest piyasada \$ ortalama olarak 1.68 TL.'den işlem görmüştür. (Ülkemizde kullanılan döviz İngiliz sterlini idi.) Kurların belirlenmeye başlaması 1930'lu yılların ortasına rastlar. Ünlü 1929 bunalımında kur yükselmeye başlamış ve 1933'den sonra tekrar düşüş göstermiştir. 1946 Eylül'ünde TL. devalue edilerek \$, 2.80 TL'ye çıkarılmıştır. Bilahare (1958 yılında gayri resmi olarak yapılmıştır.) 1960 yılındaki devalüasyonla \$, 9 TL.'ye 1970 yılında 15 TL.'ye (sekiz tarım ürünü ihracında kur 12 TL.), 1980 yılı başında da 70 TL.'ye çıkarılmıştır. 1980 yılından itibaren esnek kur uygulaması devam etmiş ve 1993 sonunda \$, 14.500 TL.'ye, Ekim 2001 de 1.650.000 TL.'ye ulaşmıştır. ABD dolarının 1990'daki değeri ile, 1988 yılına göre % 40 oranında bir örtülü revalüasyon durumu ortaya çıkmıştır. TL.'nin revalüasyonu, ödemeler dengesinin bu dönem içinde müsbet sonuçlanması ve uluslararası döviz rezervlerinin % 400 artmasından dolayı gerçekleşmiştir. Revalüasyon sonucunda ihracatın artış hızı kesilmiş, ithalat patlamıştır. 1991-1993 yıllarında TL.'nin \$ karşısındaki değer kaybı enflasyona paralel olmuştur. 1994 yılında, TL % 166 oranında 2001 Şubat krizinden sonra sekiz ay içinde % 140 oranında devalüe edilmiştir. Grafik (1.1) de kur değişikliği verilmektedir.

DIŞ TİCARET

1950 yılında ithalatımız, dünya ithalatı içinde % 0.48 bir paya sahipti. İthalatımız, son 50 yıl içinde dünya ülkeleri ortalama ithalat değerini katlamış görünmektedir. ihracatımız ise henüz dünya ülkeleri ortalamasına ulaşmıştır.. İhracatın son on yılda gösterdiği büyük artış 1970'li yıllardaki kaybı kapatmaya kâfi gelmemiştir. İhracatın yapısı sür'atle değişmiş, madde sayısı artarken ülke çeşitlemesi olmuş OECD ülkeleri baş sıraları almış ve ihracat içindeki sanayi mamulü payı % 85'i bulmuştur. Grafik (1.5) ve Grafik (1.6) da sırası ile ithalat ve ihracatın değişimleri gösterilmektedir.

ÖDEMELER DENGESİ

Cari işlemler açığı 1950'den sonra 1973, 1988, 1989, 1991 1994, 1998, 2001 yılları hariç kronik durumunu muhafaza etmektedir. Cari işlem açığını kapatmak için dış borç almak mecburiyetinde kalınmıştır. Atatürk döneminde cari işlem açığı olmamış, koalisyonlar dönemlerinde patlama göstermiştir. Cari açık Doksanlı yıllarda ortalama yıllık 3.7 milyar \$, seksenli yıllarda 600 mil. \$, yetmişli yılların da ise 1.5 milyar \$ olmuştur.

BORÇLAR

Devletin fabrika kurmaya başlamasından sonra 1933 yılında borçlanma başlamıştır. 1932 yılında Duyunu Umumiye borçları devralınmıştır.1933 yılında borçlarımızın Gayrisafi Milli Hasılasına oranı % 30.7 idi. 1938 yılına gelindiğinde bu oran % 28.4'e gerilemiştir. 1960 yılında bu oran %15,2'ye gerilemiş 1971 yılında ise tekrar yük-

selerek % 26.3'yi bulmuştur. 1983 yılına gelindiğinde toplam borcun GSMH'ya oranı % 52.6 olmuştur. 1991 yılında bu oran % 49.5'e gerilemiştir. Bugün ise bu oranın % 14.6'e çıktığını görüyoruz. Kasım 2001 krizi ile beraber gelen bankaların devralınması kamu bankalarının zararlarının büyüyerek hazineye karşılanması iç borcu 122 katrilyona yükseltmiştir. Dış borçlar 1938 de 146 mil. \$, 1950 yılında 277 milyon \$, 1960 ta ise 538 mil. \$'a çıkmıştır. 1971 yılında 2.5 milyar \$, 1980 de 15,2 milyar \$, 1983 yılında 18,4 milyar \$ iken 1991 sonunda 50,5 milyar \$ olmuştur. 2001 yılı sonunda 116 milyar \$'ı bulmuştur.

B O R S A

1933 yılına kadar borsalarımızda her türlü işlem yapıldı. Kambiyo rejiminin serbest olması dolayısıyla hisse senedi, tahvil, altın, vadeli çek alınır satılırdı. Kambiyo kısıtlaması, Türk Parasının kıymetini koruma kanununun yürürlüğe konulması üzerine İstanbul Borsasını hisse senetlerini kote eden bir kurum haline getirdi. Ancak çeşitli il ve ilçelerde tarım ürünlerinin işlem gördüğü borsalar gelişebildi. 1985 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası yeni anlayışla açılmış ve bugün dünyada ismi bilinen bir kurum olmuştur. 1993 yılının günlük ortalama işlem hacmi 86,5 milyon \$'ı bulmuştur. Ocak 1994'te bu ortalama anormal olarak 219,9 milyon \$'a çıkmıştır. Böyle bir işlem hacmi Newyork, Londra ve Tokyo borsalarında da zaman zaman olmaktadır. 2001 yılında da büyük kriz dönemine rağmen ortalama günlük 400 milyon \$'a ulaşabilmektedir.

BÜTÇE VE BÜTÇE AÇIKLARI

1950 yılına kadar bütçeler bazen fazla, bazen açık vermiş, dolayısı ile önemli bir borçlanma gereği duyulmamıştır. Ancak 1950 yılından sonra bütçe sürekli açık vermiş, bütçe açıklarının kapatılması için iç borçlanmaya yönelinmiş ve borç giderek büyüyüp bütçe esnekliğine tesir eder hale gelmiştir. 2002 yılı bütçe tahmininde borçların faiz ödemeleri toplam vergi gelirlerini dört katrilyon TL. aşacağı tahmin edilmektedir.

Merkez Bankası kanununa göre, Banka hazineye bütçenin % 15'ine kadar kısa vadeli avans vermeye yetkili idi. 1994 yılında kanunda yapılan değişiklikle kademeli olarak ve 3 yıl içinde avans % 5'e çekilmiştir. Bugün hazine Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans alamamaktadır. Bu durumda hükümetler Devlet Bankalarını kullanmışlar ve para piyasasını önemli ölçüde bozarak, reel faizlerin yüksek oluşmasına yol açmışlardır.

PARA - BANKA

Merkez Bankası, para programları yaptığı 1988-1991 yıllarında hazinenin kısa vadeli avans alımlarını bütçenin %7.5'ini geçmeyecek şekilde sınırlamıştı. Merkez Bankası sadece bankalara muhatap hale gelmiş, günlük para işlemleri ve döviz işlemleri yapmaya başlamıştır. Merkez Bankasının ithalat işlemlerinden çekilmesi 1984 yılında olmuştur. Kur ve faizler serbestçe belirlenmeye 1988 yılından itibaren başlanmıştır. Ülke 1989'da konvertibilite'ye geçmiştir. 1994 banka krizinde Merkez Bankası bankalara tek imza ile kredi açarken 2000 krizinde bunu yapmamış ve krizin derinleşmesine yol açmıştır. Banka mev-

duatlarının GSMH'ye oranla az olması piyasanın dış etkenlere olan duyarlılığını artırmaktadır.

EKONOMİK YÖNDEN TÜRKİYE'NİN DÜNYADAKİ YERİ

Ülkemiz dünya kara parçasının binde 5,7'si ve nüfusunun da % 1.1'ini teşkil etmektedir. Fert başına düşen milli gelirde dünya ortalamasının yarısı mertebesinde bulunmaktayız. Dış ticarete ise yine ortalama yakalamış durumdayız. Pirinç hariç tarım ürünleri üretiminde ortalamasının üzerinde, şeker, çimento, sıvı çelik gibi üretiminde de yine ortalamanın üstünde bulunmaktadır. Kâğıt, elektrik enerjisi üretimlerinde ortalama altındayız. Televizyon, otomobil parkları, Telefon aboneliği yönünden dünya ortalaması geçilmiştir..

NÜFUS VE YAPISI

1923 yılındaki nüfusun 12 milyon 475 bin olduğu tahmin edilmektedir. İlk nüfus sayımı 1927'de olmuş, bilahare beş ve sıfırlı yıllarda sayım yapılmıştır. İlk nüfus sayımına göre nüfusun % 75.8'i köylü iken 1990 sayımına göre ise bu % 40.9'a gerilemiştir.

1997 yılı nüfus sayımının geçici sonuçlarına göre, 62.865.574 kişinin % 35'i köyde, % 65'i şehirlerde yaşamaktadır. Aslında nüfusun ikibinin altında olan yerleşim yerlerinde yaşayan insanlarımızın sayısı 13.717.747 (% 21.8) dir. Beldeler genel tasnifte köy addedilmektedir.

Geçen 78 yıl içinde köylü nüfusu % 202 şehirli nüfusu 12,7 kat artmıştır. Köyde yaşayan nüfusun yıllık ortalama artışı % 1,0 şehirlerde yaşayanların ise % 3,5'dür Köyden şehire olan göç bu oranı çarpık hale getirmektedir.

Başlangıçta ortalama yaş, 24 iken bugün 25 yaşa yaklaşmıştır. 1935 yılında okur yazar oranı % 19 iken, 2000 yılında % 90'a çıkmıştır. Nüfusun en az arttığı dönem 1940'lı yıllarda (%17,4), en hızlı artış yılları da 1950'li yıllar olmuştur. (% 32.2)

Bu bölümün sayısal ifadesi ve özeti Tablo (1.1) de görülmektedir. Tablo (1.2) de siyasi iktidarlar döneminde yıllık ortalama ekonomik büyüme, sanayi ve tarım sektörünün büyümesi, GSMH/Kişi büyümesi ihracat ve ithalatın artışları, cari işlem açığı, dış borç/GSMH ve toplam borç/GSMH artışları, bütçe açığı, devalüasyon ve enflasyon oranları verilmektedir.

Ekonomik büyümenin sanayi sektörünün gelişmesinin, paranın revalüasyonunun ve ekonomide reflasyon olduğu dönem 1923-1938 dönemidir. Ekonomik göstergelerin tümünün bozulduğu dönem 1938-1950 arasındır. Bu dönemde Bütçe devamlı fazla vermiştir. 1994-2001 yılları arasında ekonomik göstergeler yine bozulmuş ve bütçe devamlı açık vermiş, Kamu kesimi borçlanma gereği ortalama % 10'un üzerinde olmuştur.

Menderes döneminin belirgin vasfı sanayi sektörünün yıllık % 7.9 ile büyümesidir. Her iki ara dönemde sanayi sektörleri büyümeleri dikkat çekicidir. Bu dönemlerde borçlanma hızlanmakta, devalüasyonlar enflasyonun önüne geçmektedir.

Koalisyon dönemleri ekonomik krizlerin yaşandığı borçlanmaların hızlandığı enflasyonların yükseldiği, büyümenin yavaşladığı, cari işlem açıklarının büyüdüğü, ithalatın artışının önemli yükseliş gösterdiği dönemlerdir.

Askeri müdahalelerin yapıldığı 1960, 1971, 1980 ve 1997 yılları ve bu dönemi takip eden yıllarda Fert başına düşen milli gelir azalma göstermiştir. Darbeleri takiben 3-6 yıl arasında bir dönem kayıp dönem olmaktadır. Bir başka deyimle, fert başına düşen GSMH kendisini üç yıldan sonra toparlayabilmektedir.

ANAP dönemi, toplam borç/GSMH oranının küçüldüğü ekonomik büyümenin, Cumhuriyet ortalamasını geçtiği, Dış ticaretin hızla arttığı, cari işlem açıklarının küçüldüğü, devalüasyonların enflasyonun bir miktar altında kaldığı bir dönem olmuştur.

Son koalisyon döneminde bütün ekonomik göstergelerin bozulduğu görülmektedir. Son koalisyon döneminde bir önceki döneme göre enflasyon bir katına, devalüasyon bir buçuk katına, bütçe açıklarının % 50 fazlaşması, dış borçlar ve toplam borçların GSMH'ye bölümünün anormal artışı, cari ödemeler açığının büyüdüğü ithalat ve ihracat arasındaki farkın büyüdüğü, kişi gelirinin artışının önceki döneme göre azaldığı sanayi büyümesinin yavaşladığı, ekonomik büyümenin % 40 azaldığı görülmektedir.

YILLAR Yıl Ort.	NÜFUS (1000) Yıl Ort.	TL/\$ Yıl Ort.	Tefe Endeks Yıl Ort.	Zincirleme Artış	Deflatör Endeks	İhracat Milyon\$	İthalat Milyon\$	Büyüme\$ % 1988 Fiyat	GSMH Cari Milyar TL	GSMH 1988 Sabit Fiyat Milyon TL	GSMH Cari Milyon \$	GSMH/Kişi CARİ \$ Değer ile	Cari İşlem Milyon \$	Diğ Borç Milyon \$ Yıl Sonu	İç Borç Milyar TL Yıl Sonu	Bütçe Geliri Milyar TL	Bütçe Açığı Milyar TL	Diğ Borç/GSMH	İç Borç/GSMH
1923	12475	1.7	8	-	8.33	51	87	-	1	11431.4	561	45	-	-	-	0.111	-0.005345	-	-
1924	12735	1.9	9	10.1	9.2	82	100	14.9	1	13134.7	637	50	-	-	-	0.138	-0.006789	-	-
1925	13007	1.8	10	11.5	10.3	103	129	12.8	2	14811.8	832	64	-	-	-	0.170	0.031059	-	-
1926	13337	1.9	9	-8.2	9.4	96	121	18.2	2	17508.8	867	65	+23	-	-	0.180	-0.008176	-	-
1927	13562	1.9	9	2.2	9.6	81	108	-12.8	1	15362.2	760	56	+19	-	-	0.202	-0.003288	-	-
1928	13851	2.0	9	2.2	9.6	88	114	11	2	16948.1	831	60	+8	-	-	0.222	-0.020898	-	-
1929	14146	2.1	10	2.2	10.1	75	124	21.6	2	20605.1	1004	71	+44	-	-	0.224	-0.010776	-	-
1930	14448	2.1	7	-24.2	7.5	71	70	2.2	2	21058	751	52	-6	-	-	0.217	-0.007322	-	-
1931	14756	2.1	6	-13.9	6.1	60	60	8.9	1	22927.9	664	45	-1	-	-	0.165	0.016633	-	-
1932	15071	2.1	5	-14.5	5.7	48	41	-10.7	1	20416.7	558	37	-3	46.5	-	0.186	0.025195	8.3	-
1933	15392	1.7	5	-11.3	4.8	58	45	16	1	23676.0	677	44	-	89.3	0.20	0.174	-0.000887	13.2	17.5
1934	15721	1.3	5	2.1	4.8	73	69	6	1	25101.8	912	58	-	182.0	0.22	0.207	0.021581	20.0	18.1
1935	16046	1.3	5	10.4	5.4	76	71	-3	1	24539.2	1027	64	-	189.0	0.24	0.231	0.028188	18.4	18.3
1936	16350	1.3	6	11.3	5.7	94	74	23.2	2	30333.6	1341	82	-	197.0	0.25	0.271	-0.018617	14.7	14.7
1937	16631	1.3	6	3.4	5.9	109	91	1.5	2	30451.4	1430	86	-	163.0	0.30	0.323	-0.019045	11.4	16.6
1938	16961	1.3	6	-4.9	5.7	115	119	9.5	2	33349.9	1493	88	-	146.4	0.35	0.389	-0.002493	9.8	18.5
1939	17369	1.4	6	1.7	5.8	100	93	6.9	2	35667.2	1494	86	-	162.0	0.40	0.550	-0.014345	10.9	19.4
1940	17723	1.3	7	25.4	7.1	81	50	-4.9	2	34091.5	1808	102	-	252.8	0.50	0.648	-0.073524	14.0	20.8
1941	17953	1.3	10	37.8	9.9	91	55	-10.3	3	30347.8	2280	127	-	264.2	.072	0.978	-0.093031	11.6	24.1
1942	18144	1.3	20	94.1	19.3	126	113	5.6	6	32087.7	4736	261	-	273.2	0.96	1.031	-0.012459	5.8	15.5
1943	18337	1.3	34	73.7	31.9	197	155	-9.8	9	28921.1	7041	384	-	276.9	1.03	1.017	0.063301	3.9	11.2
1944	18533	1.3	27	-22.1	24.3	179	127	-5.1	7	27493.7	5097	275	-	302.1	1.08	1.615	-0.050784	5.9	16.2

TABLO : (1-1) Nüfus, Kur, TEFE, Deflatör, İhracat, İthalat, GSMH (Fert Başına Cari, Sabit, \$)
 *Dünyunu Umumiye borçları dahildir. (1932 yılında o günkü kur ile 46.5 milyon \$'dır).

YILLAR Yıl Ort.	NÜFUS (1000) Yıl Ort.	TL/\$ Yıl Ort.	Teftiş Endeks Yıl Ort.	Zincirleme Artış	Deflatör Endeks	İhracat Milyon\$	İthalat Milyon\$	Büyüme\$ % 1988 Fiyat	GSMH Cari Milyar TL.	GSMH 1988 Sabit Fiyat Milyon TL.	GSMH Cari Milyon \$	GSMH/Kişi CARİ \$ Değerli ile	Cari İşlem Milyon \$	Dış Borç Milyon \$ Yıl Sonu	İç Borç Milyar TL Yıl Sonu	Bütçe Geliri Milyar TL	Bütçe Açığı Milyar TL.	Dış Borç/GSMH	İç Borç/GSMH
1945	18644	1.3	26	-3.4	23.5	168	97	-15	5	23401.1	4139	222		277	1.1	0.658	-0.058083	6.7	20.0
1946	19074	1.8	25	-3.9	22.3	216	120	31.9	7	30680.5	3777	198	+7	268	1.1	1.041	-0.022840	7.1	16.0
1947	19493	2.8	25	1.2	23.6	223	245	4.2	8	31962.7	2690	138	-14	257	1.0	1.615	-0.050784	9.6	13.2
1948	19921	2.8	27	7.9	25.6	197	275	16.4	9	37065.2	3387	170	-149	303	1.6	1.467	-0.065909	8.9	16.9
1949	20359	2.8	29	7.7	25.7	248	290	-5	9	35212.8	3237	159	-93	249	1.4	1.628	-0.056156	7.7	15.5
1950	20809	2.8	26	-9.9	25.2	263	286	9.4	37	38505.9	5047	166	-50	277	1.8	1.469	0.047934	8.0	18.6
1951	21352	2.8	28	6.4	26.8	314	402	12.8	38	43446.4	6036	195	-94	288	2.0	1.645	0.055477	6.4	17.2
1952	21953	2.8	28	0.7	27.5	363	556	11.9	37	48621.1	6972	218	-198	294	2.1	2.235	0.013069	6.1	15.7
1953	22571	2.8	29	2.5	28.9	396	533	11.2	37	54090.5	8117	247	-164	289	2.3	2.272	0.021817	4.8	14.7
1954	23206	2.8	32	10.3	32.3	335	478	-3	37	52480.3	8273	245	-177	304	2.4	2.390	0.172947	5.3	15.1
1955	23859	2.8	35	7.8	33.8	313	498	7.9	37	56641.6	9938	286	-177	346	2.6	3.148	0.160499	5.1	13.6
1956	24442	2.8	43	16.8	37.7	305	407	3.2	32	58428.0	11447	322	-75	420	2.7	3.304	0.182323	5.3	12.2
1957	25252	2.8	48	18.4	46.5	345	397	7.8	43	62954.9	15246	415	-64	430	3.2	3.966	0.196152	4.1	10.9
1958	25983	2.8	55	15.1	53.2	347	315	4.5	51	65984.3	18211	481	-64	426	3.6	4.822	0.154982	3.4	10.3
1959	26735	2.8	66	20.0	63.7	354	470	4.1	64	68521.2	22723	583	-145	489	3.6	6.385	0.342185	3.1	8.2
1960	27509	5.1	69	5.0	65.8	321	468	3.4	68	70868.6	7554	335	-139	558	4.3	6.933	0.387032	6.0	9.2
1961	28233	9.0	71	3.0	66.5	347	507	2	72	72285.6	8019	195	-170	611	8.9	10.934	0.448698	11.1	18.0
1962	28933	9.0	75	5.8	75.0	381	619	6.2	84	76754.3	9323	221	-242	732	10.1	9.018	0.100311	11.4	17.5
1963	29655	9.0	79	4.1	79.3	568	688	9.7	97	84188.2	10814	250	-300	659	11.3	11.731	-0.005164	8.9	16.9
1964	30394	9.0	80	1.3	81.4	411	537	4.1	104	87619.4	11544	261	-109	856	11.8	12.920	0.613	10.8	16.5
1965	31151	9.0	86	8.1	84.9	464	572	3.1	112	90367.9	12420	274	-78	1434	12.5	13.588	0.900	16.8	16.3
1966	31934	9.0	90	4.9	90.3	491	718	12	133	101204	14799	318	-164	1597	15.9	16.557	0.691	15.7	17.4
1967	32750	9.0	97	7.5	96.2	522	685	4.2	149	105461	16428	344	-115	1710	18.2	20.387	-0.099	15.2	17.9
1968	33585	9.0	100	3.2	100.0	496	764	6.7	164	112493	18210	542	-224	1883	20.5	20.630	0.692	15.0	12.5
1969	34442	9.0	107	7.0	105.3	537	801	5.4	183	118595	20373	591	-220	2052	22.6	23.561	1.826	15.3	12.3

TABLE : (1-1) Nüfus, Kur, TEFE, Deflatör, İhracat, İthalat, GSMH (Fert Başına Cari, Sabit, \$) Dış Borç, Cari İşlem Açığı, Bütçe, Bütçe Açığı değişimleri.

YILLAR Yıl Ort.	NÜFUS (1000) Yıl Ort.	TL/\$ Yıl Ort.	Tefe Endeks Yıl Ort.	Zinçir Anış	Deflasyon Endeks	İhracat Milyon\$	İthalat Milyon\$	Boğme % Cari 1988 Fiyat	GSMH Sabit Fiyat Milyar TL	GSMH 1988 Milyon \$ Milyon TL	GSMH CARI \$	Cari İşlem Değeri ile	Kıgı Milyon \$ Milyon \$	Dış Borç Milyar TL Yıl Sonu	İç Borç Gailir Yıl Sonu	Bütçe Bütçe Açığı Milyar TL	Milyar TL	Dış Borç/GSMH	İç Borç/GSMH
1970	35321	11.3	114	6.5	117.8	588	948	4.8	208	125425	18473	523	-171	2297	24.9	33	-0.25	12.4	12.3
1971	36215	15.0	132	15.8	139.4	677	1170	7.3	261	138185	17430	463	-109	2467	29.5	41	5.63	14.7	11.6
1972	37132	14.0	156	18.0	162.2	885	1563	9.6	314	148476	22440	578	-8	2567	33.0	51	-0.03	12.0	10.7
1973	38072	14.0	188	20.5	198.0	1317	2086	5.1	399	156458	28510	716	484	2914	38.5	61	2.85	10.7	9.9
1974	39036	13.7	244	29.8	254.2	1532	3778	3.7	588	168113	39130	978	-718	3150	43.0	73	4.20	8.3	8.0
1975	40078	14.3	269	10.2	295.4	1401	4739	6.3	691	181383	48280	1163	-1648	3250	66.0	112	1.40	7.0	9.7
1976	40915	15.9	311	15.6	344.8	1960	5129	9.3	868	195751	54730	1291	-2029	4037	97.0	150	4.31	7.6	11.4
1977	41768	17.8	386	24.1	429.2	1753	5796	3	1108	203358	62160	1462	-3140	4609	134	196	44.02	7.5	12.1
1978	42640	24.1	589	52.6	617.0	2288	4599	1.4	1646	209183	68380	1572	-1265	6291	179	323	24.09	9.4	10.8
1979	43530	37.6	966	64.0	1055.7	2261	5069	-0.7	2877	208343	76600	1837	-1413	14234	415	545	66.21	17.8	14.7
1980	44438	76.0	2003	107.3	2151.7	2910	7909	-2.3	5303	206121	69700	1556	-3408	15173	721	942	159.05	21.9	13.4
1981	45540	110.2	2740	36.8	3052.8	4703	8933	5.3	8023	214672	72680	1574	-1919	15519	991	1443	95.97	21.7	12.3
1982	46888	160.9	3480	27.0	3892.1	5746	8843	3.7	10612	224431	65940	1386	-935	17619	1341	1515	138.90	27.2	12.5
1983	47864	124.0	4540	30.5	4982.2	5728	9235	4.6	13933	231863	62280	1280	-1828	18385	3201	2512	270.72	30.0	22.6
1984	49070	364.9	6826	50.4	7480.2	7134	10757	7.8	22760	245646	60760	1234	-1407	20659	4223	3057	1,115.94	34.1	18.6
1985	50306	518.4	9777	43.2	10764.0	7958	11343	4.5	35375	258170	68200	1353	-1013	25476	6971	5733	33.32	37.4	19.4
1986	51546	669.4	12668	29.6	14455.0	7457	11105	7.5	51164	278999	76460	1487	-1,528	32101	**	** 6.62	**	41.9	20.2
1987	52845	855.7	16726	32.0	19298.0	10190	14158	9.3	75020	299728	87730	1660	-982	40228	17.2	9.81	2.34	45.6	22.6
1988	54176	1416.5	28510	70.5	32749.0	11664	14360	1.5	129175	310047	90975	1680	-1,503	40772	28.5	16.81	3.85	43.1	21.8
1989	55541	2240.0	46744	63.9	57474.0	11627	15763	0.9	230070	315315	108680	1960	966	41721	42.0	31.36	7.50	37.5	18.0
1990	56098	2634.0	71196	52.3	90579.0	12960	22302	9.7	397335	344324	152300	2715	-2,600	49035	57.2	56.68	11.78	32.3	14.5
1991	57334	4166.0	110552	55.4	144202.0	13667	21007	0.5	634563	346046	152352	2660	258	50489	97.6	99.08	33.51	33.8	15.7
1992	58000	6588.0	179315	62.0	235482.0	14891	23082	6.4	1102114	366462	160740	2770	-943	55592	194.2	179.44	47.43	35.1	18.1
1993	59885	10896.0	284035	58.4	394197.0	15610	29772	7.3	1998704	391387	180000	3040	-6,380	67356	356.6	336.92	129.40	39.4	18.7
1994	61200	29704.0	626865	120.7	817171.0	18100	23270	-6.1	3887903	367570	131140	2140	2,620	65601	799.3	627.00	150.84	48.9	20.6
1995	61700	45705.0	1181640	88.5	1529744.0	21600	35709	8	7850000	396800	171980	2790	-2,340	73285	1,361	1,404.07	316.57	43.8	17.3
1996	62300	81138.0	2078505	75.9	2722945.0	23224	43626	7.5	14990000	425057	184700	2960	-2,437	84123	3,149	2,728.00	1,233.35	45.6	21.0
1997	62845	151428.0	3778723	81.8	4933977.0	26261	48559	8.3	29393000	460294	194360	3090	-2,638	91586	6,283	5,815.00	2,235.15	47.2	21.2
1998	63900	260039.0	6491846	71.8	8649261.0	26974	45921	3.6	53518331	478041	205900	3230	1,984	106052	11,613	11,815.00	3,915.04	51.5	21.7
1999	65000	418348.0	9939017	53.1	13510146.0	26587	40691	-6.4	78242496	447512	187600	2990	-1,364	102215	22,920	18,591.00	9,123.83	54.5	29.3
2000	66100	622750.0	15047672	51.4	20265219.0	27775	54502	6.1	124400000	473762	201484	3040	-9,812	106392	32,517	33,756.00	12,846.19	53.2	26.1
2001	67200	1220000.0	24317038	61.6	30276237.0	31340	41399	-9.4	179480078	429225	147200	2190	3573	115110	122157	51,812.00	28,566.00	77.7	68.1

* 1987 yılı sabit fiyatları ile Milyon TL.
** Trilyon TL.
TABLO: (1-1) Nüfus, Kur, Tefe, Deflasyon, İhracat, İthalat, GSMH (Fert Başına Cari, Sabit \$)
(Makro Ekonomik Değerler)

	Yıllık Ortalama GSMH Büyüme (Sabit F1.) %	Sanayi Büyümesi Yıllık Ortalama (Sabit F1.) %	Tarımın Büyümesi Yıllık (Sabit F1.) %	Yıllık Ortalama GSMH/Kişi Artış (Sabit F1.) %	Yıllık Ortalama Artış GSMH/Kişi (Cari F1. \$)	Yıllık Ortalama İhracat Ml.\$ (Cari)	Yıllık Ortalama İthalat Ml.\$ (Cari)	Yıllık Ortalama Cari İşlem Açığı (Cari Ml.\$)	Yıllık Ortalama Cari İşlem Açığı (Cari Ml.\$)	Ortalama Dış Borç / GSMH	Top. Borç/GSMH	Ortalama Yıllık Bütçe Açığı/Bütçe Gelirleri	Ortalama Yıllık Devalüasyon	Ortalama TFE Artış (Enflasyon)	Dış Borç Ml.\$ (Cari)	*İç Borç Ml. TL (Cari)
Atatürk Dönemi 1923-1938 (15 Yıl)	17.4	9.6	7.6	5.2	4.6	85	88	-5	18.1	13.7	31.8	0.6	-1.8	-2.0	146	0.35
İnönü Dönemi 1938-1950 (12 Yıl)	1.2	1.1	0.5	-0.6	5.4	147	147	25	17.1	8.4	25.5	-3.5	6.7	11.5	277	1.8
Menderes Dönemi 1950-1960 (10 Yıl)	6.3	7.9	5.4	3.4	7.3	323	434	130	14.4	5.2	19.6	3.5	6.1	10.1	558	4.3
Ara Dönem 1960-1964 (4 Yıl)	5.4	8.5	1.0	2.4	-4	406	563	180	19.2	9.7	28.9	3.3	12.2	4.4	1.434	11.8
Demirel Dönemi 1964-1971 (7 Yıl)	6.1	8.4	3.4	4.5	9.1	539	808	180	12.4	15.0	27.4	4.6	8.9	7.4	2.467	29.5
Koalisyonlar Dönemi 1971-1980 (9 Yıl)	4.5	4.8	2.5	2.2	12.8	1630	4518	1450	10.9	11.4	22.3	8.1	19.8	27.0	16.227	721
Ara Dönem 1980-1983 (3 Yıl)	4.5	6.0	2.1	2.0	-6.3	5392	9000	1560	15.7	26.3	42.0	8.9	43.4	47.0	18.385	3.211
ANAP Dönemi 1983-1991 (8 Yıl)	5.1	6.2	1.7	2.9	9.3	10337	15100	600	18.9	38.2	57.1	22.6	44.1	49.0	50.489	97.600
Koalisyonlar Dönemi 1991-2001 (10 Yıl)	2.2	2.6	0.6	0.2	-1.9	18450	38650	3200	26.2	49.7	75.9	37.1	78.0	72.0	115.400	122.157.000
Cumhuriyet Dönemi 1923-2001	4.8	5.9	3.2	2.5	5.0	4475	7153	510	17.7	18.9	2.6	5.9	19.3	21.0	115.400	122.157.000

TABLO (1-2) Siyasi İktidarlarca Bazı Ekonomik Göstergeler Değişimleri

* Dönem sonundaki değerlerdir.

